

РОБЕРТ ЛУИС СТИВЕНСОН

ЦРНА СТРЕЛА

Прича о две руже

Превео

МИЛАН МИЛЕТИЋ

БУКФАЛ

Критичар на огњишту¹

Нико осим мене не зна шта сам пропатио, ни шта су мој књиге добиле од ваше непопустљиве пажње и задивљујуће упорности. А сад, ево књиге која одлази у свет без вашег *imprimatur*;² необична ствар у нашим повезаним животима, а разлог за то још је необичнији! Посматрао сам са занимањем, с болом и, најзад, са запрепашћењем, ваше узалудне покушаје да брижљиво испитате *Црну сирелу*; и мислим да ћу се заиста растужити ако допустим да ми ова прилика исклизне из руку и не ставим ваше име на празан лист на почетку једине своје књиге коју никад нисте читали – и никад нећете.

То да ће други показати више доследности и даље је моја нада. Прича је, пре неколико година, састављена за одређени круг читалаца (и могу да кажем), из суревњивости према извесном аутору; мислим да бих добро учинио да га именујем, то је господин Алфред

¹ Кричар коме се Стивенсон овде обраћа очигледно је његова жена Фани. Изгледа да је њој било тешко удовољити. Уз то, Стивенсон се поиграо насловом Дикенсове приче „Цврчак на огњишту.“

² Раније званична дозвола Римокатоличке цркве за штампање црквене или религијске књиге (*лајт*.).

Р. Филипс. И књига није остала без награде у своје време. Господину Филипсу не бих, уистину, могао да оспорим с правом стечено првенство; међутим, у очима читалаца који *Осџрво с блајом* сматрају којештаријом, *Црна сџрела* биће недвосмислен корак напред. Они који читају књиге и они који читају приче у часописима, припадају другачијим световима. Пресуда о *Осџрву с блајом* била је оборена на том другом суду; питам се, хоће ли бити исто и с његовим наследником?

Р. Л. С.

Језеро Саранак,
8. април 1888.

Џон Осветник

Једног послеподнева, у касно пролеће, звоно на Моут Хаусу, у Тунсталу, чуло се у необичан сат. На све стране, у шуми и у пољима дуж реке, људи су почели да остављају своје послове и ужурбано одлазе у правцу из којег је допирала звоњава; а у засеоку Тунстал, група сиротих сељака стајала је и чудила се позиву.

Засеок је у то време, за владавине старог краља Хенрија VI, изгледао готово исто као и данас. Десетак кућа, подигнутих од тешких храстових греда, стајало је раштркано дуж простране зелене равнице, која се дизала од реке. У подножју, друм је водио преко моста, и пењући се на други страну, ишчезавао на ободима шуме, идући према Моут Хаусу, и даље, према опатији Холивуд. На пола пута изнад села, црква је стајала усред тисовог дрвећа. Свуда унаоколо, обронци су олистали, а поглед ометали зелени брестови и храстово дрвеће, које се зазеленело у шуми.

Тик уз мост налазио се камени крст на брежуљку, ту се образовала група – пола туцета жена и један висок човек у жуто-мркој кошуљи – и нагађала шта је звоно најављивало. Некакав гласник прође

засеоком пола сата пре тога, и испи врч јаког црног пива у седлу, не усуђујући се да сјаше због свог хитног посла, међутим, он ни сâм није знао шта отпрема, јер је носио запечаћена писма сер Данијела Бреклија упућена сер Оливеру Оатсу, пароху који је, у одсуству домаћина, заповедао Моут Хаусом.

Али сад се зачуо топот коњских копита; и одмах затим, из правца обода шуме и преко моста, који је сав одјекивао, дојаха млади господар Ричард Шелтон, штићеник сер Данијела. Он би, макар, могао да зна у чему је ствар и они га поздравеше и замолише за објашњење. Он повуче узде прилично предусретљиво – био је то млади човек од још непуних осамнаест година, преплануо од сунца, сивих очију, у јакни од јеленске коже, с оковратником од црног сомота, зеленом капом на глави и челичним самострелом на леђима. Гласник је, испоставило се, доносио сјајне вести. Очекивала се битка. Сер Данијел послао је по све који су умели да натегну самострел или да држе хелебарду, који је требало да, под претњом оштре казне, што пре пођу у Кетли; али о томе за чији рачун треба да се боре, или где се очекивало да ће се битка водити, Дик није знао ништа. Сер Оливер и сам ће стићи што је пре могуће, а Бенет Хеч у том тренутку се наоружавао, јер је он био тај који је требало да поведе људе.

„То је пропаст за ову земљу“, рече нека жена. „Кад су барони у рату, ратари су принуђени да једу корење.“

„Не“, рече Дик, „сваки човек који крене имаће шест пенија на дан, а стрелци дванаест.“

„Ако поживе“, узврати жена, „свакако може тако да буде; али шта ако умру, господару мој?“

„Не могу да умру бољом смрћу него да дају живот за свог природног господара“, рече Дик.

„Он није мој природни господар“, рече човек у кошуљи. „Ја сам био присталица Велсингамових; као и сви ми доле низ друм за Брирли све док, пре две године, нису дошли Канделмасови. А сад треба да држимо страну Бреклију! Закон је то направио; и ви то називате природним? Али, сад, што због сер Данијела, што због сер Оливера – који закон познају боље него честитост – ја немам никаквог природног господара, осим сиротог краља Харија Шестог, Бог га благословио! – јадног тупана, који не разликује своју десну од своје леве руке.“

„Поганим језиком, пријатељу“, узврати Дик, „и свог врлог господара и мог господара, краља, у исти кош трпаш. Али краљ Хари – нека је слава свецима! – поново је дошао чистој свести и све ствари уредиће мирним путем. А што се сер Данијела тиче, веома си храбар њему иза леђа. Али ја нећу бити достављач; и нек то буде довољно.“

„Ниједну лошу реч о вама, господару Ричарде, нећу рећи“, узврати сељак. „Ви сте младић; али кад стасате у човека, схватићете да вам је цеп празан. Више од овог нећу рећи: свеци помажу сер Данијеловим суседима, а благословена Богородица чува његове штићенике!“

„Клипсби“, рече Ричард, „говориш ствари које не могу да примим с поштовањем. Сер Данијел је мој врли господар и мој заштитник.“

„Де, де, хоћете ли ми разрешити загонетку?“ узврати Клипсби. „На чијој је страни сер Данијел?“

„Не знам“, рече Дик, помало црвенећи; јер његов заштитник непрестано је мењао стране у то сму-

тно доба, а свака промена донела му је некакво повећање иметка.

„Да“, узврати Клипсби, „не знате ни ви, ни било ко други. Јер, ако ћемо право, он је човек који одлази на спавање као присталица Ланкастера, а буди се као заштитник Јорка.“

И управо тад мостом одјекну топот коњских копита и група се окрену и угледа Бенета Хеча како пристиже галопом – проседог човека, препланулог лица, тешке руке и неприличног држања, наоружаног мачем и копљем, с челичном кацигом на глави и кожним панциром на себи. Он је био велики човек у овим крајевима; сер Данијелова десна рука у миру и рату, и у то време, сходно интересу свог господара, бејлиф окружног суда.¹

„Клипсби“, узвикну он, „правац у Моут Хаус, и све који оклевају упути на иста врата. Оружар ће вам издати панцире и кациге. Морамо да изјашемо пре сумрака. Пази на ово: оног ко буде последњи на капији гробља, сер Данијел ће наградити. Добро пази на то! Знам те као ништарију. Ненси“, додаде он једној од жена, „је л' стари Аплјард у граду?“

„Јамчим вам да јесте“, одговори жена. „У свом пољу, нема сумње.“

И тако се група разиђе, и док је Клипсби лежерно ишао преко моста, Бенет и млади Шелтон одоше заједно друмом, јашући кроз село и поред цркве.

„Упознаћеш старо брундало“, рече Бенет. „На зановетање и блебетање о Харију Петом страћиће

¹ У време одвијања радње романа, бејлиф је имао различите функције, како је где и кад било потребно: био је краљев службеник, помоћник шерифа, а понегде чак и судија.

више времена него што човеку треба да поткује коња. И све због тога што је био у ратовима с Французима!“

Кућа у коју су пошли била је последња у селу, и стајала је сама између јоргована; а иза ње, се с три стране, налазила пространа ливада које се пружала увис према ободима шуме.

Хеч сјаха, пребаци узде преко ограде и, док се Дик држао одмах иза њега, оде у поље, тамо где је стари војник копао, до колена у свом купусу, и ту и тамо, промуклим гласом певушио некакву испрекидану песму. Био је сав обучен у кожу, само су му капуљача и огртач били од црног фриза, повезани нечим црвеним; лице му је било као љуска ораха, и по боји и по браздама; али његово старо сиво око и даље је било довољно бистро, а вид ни за трунку слабији. Вероватно је био глув, вероватно је сматрао да је недостојно старог стрелца из битке код Азенкура да обраћа било какву пажњу на оваква узнемиравања; али ни туробан призивак звона за узбуну, ни појава Бенета и младића, као да уопште нису оставили утисак на њега; и он настави да тврдоглаво окопава и певуши, веома танким и треперавим гласом:

Па, госпођо драга, ако милост буде ваша,
Преклињем да се сажалите мени.

„Ник Аплјарде“, рече Хеч, „сер Оливер вам се препоручује и налаже вам да најдаље за један сат пођете у Моут Хаус, да тамо преузмете команду.“

Старац подиже поглед.

„Бог вам помог’о, господо моја!“ рече он, гунђајући. „А куд се дао господар Хеч?“

„Господар Хеч пошао је пут Кетлија, са свима онима које је могуће посадити у седло“, узврати Бенет. „Спрема се битка, изгледа, и мој господар шаље појачање.“

„Ах, заиста“, узврати Аплјард. „А какву ћете посаду мени оставити?“

„Остављам вам шесторицу одличних људи, и сер Оливера приде“, одговори Хеч.

„Нећемо се одржати“, рече Аплјард; „нема нас довољно. Требаће нам четрдесет људи да се извучемо.“

„Ама, због тога смо дошли код вас, старо брундало!“ узврати овај други. „Ко би други, ако не ви, могао да уради нешто у таквој кући, с таквом посадом?“

„Ај! Кад дође до густог, онда се сетите старе потковице“, узврати Ник. „Нико од вас не уме да оседла коња или да држи халебарду, а што се стрелаца тиче – свети Михајло! Да се стари Хари Пети врати из мртвих, стао би и дозволио вам да гађате у њега – једна стрела, један фартинг!“

„Ама, Ник, има још оних који и даље могу добро да натегну самострел“, рече Бенет.

„Да добро натегну самострел!“ узвикну Аплјард. „Да! Али ко ће мене да надмаши? Ту на сцену ступа око, и глава између ваших рамена. Дакле, шта ви, Бенете Хече, кажете да је далеко одапета стрела?“

„Па“, рече Бенет, осврћући се око себе, „рецимо одавде до шуме.“

„Ау, па то би била баш далеко одапета стрела“, рече старац и окрену се преко рамена; а затим стави руку изнад очију и остаде да стоји, зурећи.

„Ама, у шта то гледате?“ упита Бенет, церећи се.
„Јесте ли угледали Харија Петог?“

Стари војник настави да ћутке осматра брдо. Сунце је сијало пуним сјајем преко нагнутих ливада; неколико белих оваца тумарало је и пасло; све је било тихо, осим звоњаве у даљини.

„Шта је то, Аплјарде?“ упита Дик.

„Ама, птице“, рече Аплјард.

И, дабоме, изнад крошњи дрвећа у шуми, тамо где се она гребеном спуштала према ливадама и завршавала с два златно-зелена бреста, на отприлике оном месту у домашају стреле, ако би се одапела с поља у којем су стајали, јато птица прелетало је тамо-амо, у очигледној пометњи.

„Шта је то с птицама?“ рече Бенет.

„Ах!“ узврати Аплјард, „ви сте, господару Бенете, исувише паметни да бисте ишли у рат. Птице су добра стража; у шумским пределима оне ће бити у првом борбеном поретку. Дакле, видите, ако овде поставимо логор, тамо би могло да буде притајених стрелаца, који би нас засули кишом стрела; и ви бисте били овде, ништа паметнији!“

„Ама, старо брундало“, рече Хеч, „не може бити људи, а да су нам ближе од сер Данијелових, у Кетлију; безбедни сте као у лондонском Тауеру; а преплашили сте човека због неколико зеба и врабаца!“

„Слушај ти њега!“ промрмља Аплјард. „Колико би само ништарија на овом свету дало своја два остригана увета да одапну стреле на неког од нас? Свети Михајло, човече мој! Они нас мрзе као два творца!“

„Па, утешно је да они мрзе сер Данијела“, узврати Хеч, донекле се прибравши.

„Ах, они мрзе сер Данијела, и мрзе све који служе код њега“, рече Аплјард; „а пре свега, мрзе Бенета Хеча и старог Николаса, стрелца. Видите: да се тамо налази некакав кршан човек, онамо на ободу шуме, а ви и ја стојимо на прикладној удаљености од њега – као што, светог му Ђорђа, и стојимо! – кога би он, шта мислите, изабрао?“

„Вас, за добру награду“, одговори Хеч.

„Кратког ми капута с кожным појасом, изабрао би вас!“ викну стари стрелац. „Ви сте спалили Гримстон, Бенете – они вам то никад неће опростити, господару мој. А што се мене тиче, ускоро ћу бити на добром месту, Бог ми за то јамчи, и ван домета стреле – да, и ван домета топовског ђулета – и свих њихових пакости. Ја сам стар човек, и умет да се брзо довучем до куће, где је постеља припремљена. Али, што се вас тиче, Бенете, ви треба да останете овде позади, на сопствени ризик, и ако дочекате моје године, а да вас не обесе, стари овејани енглески дух биће мртав.“

„Ви сте најгори стари тикван у Тунсталској шуми“, узврати Хеч, приметно наругушен због ових претњи. „Хватајте се оружја пре него што сер Оливер дође и оканите се блебетања једном заувек. И толико сте причали с Харијем Петим да уши мора да су му пуније од џепова.“

Стрела зазвижда у ваздуху, као огромна труба; и погоди старог Аплјарда између плећки, прободе га начисто и он паде наузнак, лицем према купусу. Хеч, с напуклим криком, скочи увис; затим, погнувши се, отрча у заклон куће. А у међувремену, Дик Шелтон склизну иза јоргована и натегну свој самострел, нишанећи једну тачку у шуми.

Ни лист на дрвету није затрепereo. Овце су стрпљиво пасле; птице су слетеле. Али ту је лежао старац, са стрелом од готово једног метра у леђима; и ту су били Хеч, који се држао забатног зида, и Дик, који је чучао и чекао иза јоргована.

„Јеси ли угледао ту ништарију?“ узвикну Хеч.

„Ни гранчица да се мрдне“, рече Дик.

„Мислим да је срамота да га оставимо да тако лежи“, рече Бенет, поново се, колебљивим кораком и веома бледог лица, премештајући напред. „Добро мотри на шуму, господару Шелтоне – добро мотри на шуму. Свечи нека нам се смилују! Добро одапета стрела!“

Бенет подиже старог стрелца на колено. Још није био мртав; лице му се мењало, очи су му се отварале и затварале, као механизам, а имао је најужаснији, најодвратнији израз лица човека у агонији.

„Чујете ли, Ник?“ упита Хеч. „Имате ли последњу жељу пре него што одете, брате стари?“

„Извадите стрелу, и пустите ме да умрем, тако вам Богородице!“ задихано рече Аплјард. „Завршио сам ја са старом Енглеском. Вадите је!“

„Господару Дик“, рече Бенет, „дођи овамо, и добро повуци стрелу. Он би да иде, сироти грешник.“

Дик одложи свој самострел и, из све снаге потегнувши стелу, извуче је напоље. И одмах шикну крв; стари стрелац придигну се допола на ноге, призва име Божије и затим паде мртав. Хеч се, на коленима у купусу, страсно помоли за благодат одлазеће душе. Али, док се још молио, било је јасно да му је дух и даље располућен, и да је једним оком мотрио на онај део шуме из којег је стрела долетела. Кад је завршио, поново је устао, скинуо панцир-

О Црној сѝрели

Роман *Црна сѝрела* описује тек епизоду у мору догађаја, који су потресали Енглеску с почетка тридесетогодишњих сукоба унутар земље. Могло би да се каже да се прича одвија између маја 1460. и јануара 1461. године, при чему је важан временски показатељ Битка код Вејкфилда (описана у првом поглављу Треће књиге), која се одиграла 30. децембра 1460. године.

Главни историјски догађаји, који чине основу романа, могли би да се сажму овако. После неуспешног покушаја Енглеза да се издигну као водећа сила на континенту, отпочео је жесток унутрашњи обрачун, који се у историји назива „Рат Црвене и Беле руже.“ Још у 14. веку, династија Плантагенета раздвојила се на две гране – Јорк (који је за свој грб изабрао белу ружу) и Ланкастер (црвена ружа). Сукоб је затим прерастао у борбу за престо: Ричард, војвода од Јорка, користећи се метежом и безвлашћем у држави, надао се да ће, због малоумности краља Хенрија VI (Ланкастер), лако узети власт у своје руке, и стога је закључио да је дошло време да делује. Окупивши око себе следбенике беле руже, сукобио се с краљевом војском код Нортемптона и однео победу. После тога више ништа није му стајало на путу да га краљ призна за протектора краљевства и престолонаследника. Ипак, после неколико месеци,

одлучна краљица Маргарета Анжујска, разбила је године 1460, код Вејкфилда, армију војводе од Јорка. Војвода је био заробљен и погубљен. Међутим, убрзо после тога, његов старији син Едвард, окупио је војску уз помоћ грофа Ворвика и ушао у Лондон, уз клицање окупљеног народа. Истог тренутка, прогласио се краљем, али је престо на који је ступио био склон паду: странка Ланкастера била је моћна и многобројна, па је било неопходно што пре пружити јој отпор. Едвард IV однео је победу код Тоутона, оборени Хенри VI побегао је у Шкотску, али је убрзо после тога био заробљен и заточен у Тауеру. Покушаји краљице Маргарете да сачува престо свом малолетном сину били су неуспешни. Без обзира на подршку из Шкотске и Нормандије, гроф Ворвик успео је да је осујети. За своје услуге у довођењу Едварда IV на престо, Ворвик је добио надимак „човек који поставља краљеве“, што овом првом није сметало да се посвађа с њим и у њему пронађе опасног противника, који је затим настојао да на престо поново доведе Хенрија VI. Ворвик је погинуо у бици код Тјуксберија. Заробљени син Хенрија VI, Едвард, принц од Велса, без много речи био је ликвидан, а краљ „неочекивано“ умро у Тауеру.

После смрти Едварда IV (1483), круна је прешла на његовог тринаестогодишњег сина, Едварда V, који се на престолу одржао свега неколико недеља. Његов ујак Ричард, војвода од Глостера, заточио је младог краља и његовог млађег брата у Тауер, а сам се прогласио за краља. Одмах затим, и један и други краљевић били су удављени на спавању. Сурова и крвожедна владавина Ричарда III, донела му је много непријатеља у народу и помогла ланкастерском претенденту, Хенрију Тјудору, да се домогне круне, која је Ричарду спала с главе, приликом погибије у бици код Босворта. Та битка била је крај Рата Црвене и Беле руже.

Жестину и суровост Тридесетогодишњег рата Стивенсон је маестрално истакао и тиме што јунак романа, Ричард Шелтон, ни сам дуго не зна на чијој страни се бори и тек касније, готово насумично, одлучује да приђе Белој ружи. Уосталом, читалац не може да не буде за младог Шелтона, увиђајући да он, окружен бескрајним интригама и злочинима, на крају одбацује милост подлог и суровог, премда и одважног, војводе од Глостера. Стивенсон је тако добро владао књижевним умећем да на страницама романа повремено избија тај необјашњиви ужас који је око себе ширио војвода од Глостера, будући краљ Ричард III.

Роман је прво, у наставцима и с поднасловом *Прича о Тунсџалској шуми*, објављен 1883. године у часопису „Новине за млад свет“, и то под псеудонимом Џорџ Нортс (као што је био случај и с романом *Осирво с блајом*), да би га омладина одмах примила као сензацију. У целовитом облику, као књига, роман је објављен 1888. године.

Као главни извор Стивенсону су послужила „Писма Пастонових“, обимна преписка између чланова аристократске породице Пастон, као и других с којима је породица имала везе, у периоду између 1422. и 1509. године. Збирка такође садржи државна и друга важна документа.

Сам Стивенсон се о књизи изразио као о „којештарији“, претежно због тога што је користио староенглески дијалекат. Ипак, као што каже Џон Голсворти, то је „љупка слика о средњовековном животу, од које тешко да у књижевности има боље.“

М. М.

САДРЖАЈ

Критичар на огњишту	7
---------------------------	---

Пролог

Џон Осветник	11
--------------------	----

Прва књига

Два дечака

„Код сунца“, у Кетлију	33
У риту	44
Скела у риту	52
Шумска дружина	62
„Крвожедан као ловачки пас“	72
До краја дана	83
Лице с капуљачом	92

Друга књига

Моут Хаус

Дик поставља питања	105
Две заклетве	116
Соба изнад капеле	126

Пролаз	135
Како је Дик променио страну	142

Трећа књига

Лорд Фоксам

Кућа на обали	155
Окршај у мраку	164
Крст свете Невесте	172
„Добра нада“	177
„Добра нада“ (наставак)	188
„Добра нада“ (крај)	196

Четврта књига

Прерушавање

Јазбина	207
„У кући мојих непријатеља“	217
Мртви шпијун	229
У опатијској цркви	239
Ерл Рајзингам	251
Још једном Арбластер	256

Пета књига

Грбави

Пискава труба	271
Битка за Шорби	280
Битка за Шорби (крај)	289
Пустошење Шорбија	295

Ноћ у шуми: Алиша Рајзингам	308
Ноћ у шуми (крај): Дик и Џоана	318
Дикова освета	330
Закључак	336
М. М.: О Црној сѝрели	341